

Herman József nélkül megszületett volna a magyar szociolingvisztika?¹

Kontra Miklós

Károli Gáspár Református Egyetem

This is a tribute to József Herman (1924–2005), who was director of the Linguistics Institute of the Hungarian Academy of Sciences from 1982 to 1992. In 1985, Herman initiated Hungarian sociolinguistic research by creating the Department of Sociolinguistics, which soon launched two major projects: the Hungarian National Sociolinguistic Survey (a pen-and-paper study of a random stratified sample of adult Hungarians in Hungary), and the Budapest Sociolinguistic Interview (based on tape-recorded interviews with 250 respondents in Budapest). The answer to the question posed in the title is “yes”, but Hungarian sociolinguistics would have been born only later, and it would not attract as much international attention as it does today.

Keywords: József Herman, the birth of Hungarian sociolinguistics, Hungarian National Sociolinguistic Survey, Budapest Sociolinguistic Interview, Linguistics Institute of the Hungarian Academy of Sciences

Kulcsszavak: Herman József, a magyar szociolingvisztika megszületése, Magyar Nemzeti Szociolingvisztikai Vizsgálat, Budapesti Szociolingvisztikai Interjú, MTA Nyelvtudományi Intézet

Igen, megszületett volna. De nem 1985-ben, és nem olyan lenne ma, 40 évvel később, mint amilyen.

1. 1985-ben született meg?

Pléh Csaba (1995) igen részletesen áttekintette a magyar szociolingvisztikai kutatások kezdeteit, a nevezetes 1973. augusztusi nyíregyházi konferenciától kezdődően (lásd Szabolcsi 1973), Réger Zita (pl. 1974) és Pap Mária (pl. Pap – Pléh 1972) 70-es évekbeli kitűnő kutatásait tárgyalva, megemlítve a külföldi szakirodalom fordításait is (pl. Pap – Szépe szerk. 1975), majd azt a pillanatot, amikor 1984-ben az ELTE egyik magyar nyelvészeti tanszékén bevezették a szociolingvisztika tantárgyat. A nyugati szociolingvisztika magyarországi meggyökeresedésének kezdetei kapcsán Pléh Csaba (1995: 138) azt is megfogalmazta, hogy a 80-as

¹ Köszönöm névtelen lektoraim néhány pontosító megjegyzését.

években a magyar nyelvészet jelentősen professzionalizálódott, egyre inkább magáévá tette a nyugati nyelvészeti standardokat, s vagy a Kormányzás és Kötés absztraktabb területeit kutatták a nyelvészek, vagy profi szociolingvistákká váltak.

1985-ben Réger Zita jelentette a kontinuitást a magyar szociolingvisztikában, a másik úttörő szociolingvistát, Pap Máriát a szocialista rezsim már évekkel korábban eltávolította a Nyelvtudományi Intézetből.

A modern magyar szociolingvisztika intézményesülésének éve 1985 volt. Ezt az évet azért tartom fontos határkönek, mert Herman József ekkor hozta létre az MTA Nyelvtudományi Intézetében az Élőnyelvi Kutatócsoportot (ami néhány év múlva Osztály lett), az intézeti nyelvjárási kutatások és a modern szociolingvisztika ötvözésének reményében. Már az Intézet igazgatója volt, amikor 1982-ben, tudományos terveiről nyilatkozva többek közt ezt írta:

„Főképp tanítványok, munkatársak ösztönzésén, támogatásán keresztül kívánok foglalkozni a közeli évek során a magyar nyelv jelenének szentelt szociolingvisztikai és pszicholingvisztikai vizsgálatokkal. Talán eljön az idő, amikor közvetlenül is lesz időm és módom ilyen jellegű kutatásokat végezni” (Herman 1982: 932).

Ha elfogadjuk Roger Shuy (1997: 30) azon állítását, hogy a modern szociolingvisztika 1964-ben született meg Bloomingtonban (Indiana) az Amerikai Nyelvtudományi Társaság egyik nyári szemináriumán, akkor azt mondhatjuk, hogy a modern magyar szociolingvisztika 21 évvel később kezdődött a Budai Várban, a Szentháromság utca 2.-ben, a Nyelvtudományi Intézetben. Akkoriban, tegyem hozzá, egy magyar bölcsész vagy társadalomtudós karrierálmának csúcsa volt, ha bekerült kutatónak egy akadémiai intézetbe.²

2. Két nagyszabású kutatás

Herman két nagy kutatásunk körül bábáskodott 1985 és 1992 között: ezek betűszóval az MNSZV és a BUSZI, vagyis a Magyar Nemzeti Szociolingvisztikai Vizsgálat és a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú.

Az ő intenciói szerint és hathatós segítségével alakítottuk ki együttműködésünket a Tömegkommunikációs Kutatóközponttal, legfőképp Terestyéni Tamással, Angelusz Róberttel és Tardos Róberttel, valamint Pléh Csabával, aki akkor az ELTE tanára volt.

De vessünk először egy pillantást a 80-as évekbeli nyelvészetre *en bloc* és a nyelvi adatokra. Negyvenöt évvel ezelőtt, 1980-ban Chambers és Trudgill (1980: 55) azt írták, hogy a nyelvészek és a dialektológusok (sic!) zöme nemigen tudja, hogy az emberek nagy része hogyan beszél Angliában (s persze más országokban

² A Nyelvtudományi Intézet első fél évszázados történetéhez vö. Kiss Lajos (2001).

is ugyanez a helyzet), következésképp a nyelvészek sok-sok nyelvi adat elemzését elmulasztják.³

A rendszerváltáskor készített MNSZV (lásd Kontra szerk. 2003) nem a kodifikált standardot beszélők nyelvét (nyelvének egy részét) írta le, mint az összes magyar nyelvű 1985 előtt és azóta is, hanem minden magyarországi magyar nyelvét (nyelvének egy részét). Kissé kifejtve ez azt jelenti, hogy a rendszerváltás kori Magyarország 18 éven felüli, írástudó lakosainak életkor, nem, iskolázottság és településtípus szerinti reprezentatív mintáját vizsgáltuk meg. Például megállapítottuk, hogy a stigmatizált *(én) kapnák* alakot a magyarországi magyarok 45%-a nyelvtanilag helyesnek ítélte, s 15%-uk egy szóbeli mondatkiegészítő feladatban használta is. Azt csak találgatni lehet, hogy ily módon a kodifikált standardot beszélők nyelvét leíró magyar nyelvész hány (elméleti) nyelvészetileg fontos dolgot hagy feltáratlanul (Cseresnyési – Kontra 2024).

Ami a budapesti beszéd vizsgálatát illeti, futólag megemlítem, hogy Bárczi Géza, aki már az 1940-es években szorgalmazta a népnyelvkutatás kiterjesztését a városok nyelvére is, tudatában volt annak, hogy elemzései nem empirikusan megalapozott kutatási eredmények voltak, például ezt írta: „Sajnos, ez észlelések [pl. *egy ember* ejtés megfigyelése] nem tervszerű kutatások eredményei, úgyhogy pl. ez utóbbi jelenséget nem tudnám személyhez kötni, hiszen csak villamoson, utcán találomra tett megfigyelésekre támaszkodhatom” (1943: 87). Később is csak egyetlen kutatás érdemel említést, G. Varga Györgyi atlaszkövető vizsgálata (1968), de sajnos ebben a munkájában ő még nem használt magnetofont.⁴ A BUSZI-ban nem egyes magyar nyelvészek benyomásai alapján vizsgáldtunk, hanem a fővárosi emberek egy reprezentatív mintájának beszédét rögzítettük és elemeztük – az akkor legmodernebb elméleti és módszertani ismereteket és technikai eszközöket hasznosítva (összefoglalóan lásd: Kontra – Borbély szerk. 2021).

Az MNSZV-t és a BUSZI-t ma könnyű elmesélni, de nem volt ennyire könnyű létrehozni. Sok ember, számos esztendő apró munkája kellett hozzá, egy masszív védőernyő alatt, amit Herman tanár úr feszített ki fölénk. Amikor 1985-ben meghívott az Intézetbe, úgy csörtettem be, mint az elefánt. Egy-két év alatt minden porcelánt össze akartam törni. Hermannak ez tetszett is, de sokszor kirázta a hideg. Ma úgy mondanánk, néha kivertem nála a biztosítékot. Volt, hogy maga elé rendelt, s mikor bekullogtam a szobájába, csak azt mondta: „Nem ebben egyeztünk.” Szerényen mondta, ellentmondást nem tűrően. Volt neki stílusa, na meg tekintélye, hogy ilyesmit mondhasson.

³ „Linguists and dialectologists remained, as they still remain to a considerable extent, ignorant about the way in which most people in England (and elsewhere) speak, and have therefore been missing out on a great deal of linguistic data.”

⁴ Lásd azonban G. Varga (1979)-et.

Két nagy kutatásunk elfogadtatása az Intézetben lehetetlen lett volna Herman jelentős (tudomány)diplomáciai tapasztalata és több évig főként tartott védőernyője nélkül. Nagy meccseket vívott és vívtunk mi is, ezekről 1995-ben publikáltam is, most többet nem mondok (lásd Kontra 1995). Röviden megemlítem azonban, hogy például Deme László (1988) egyik, az Intézet kutatóival és kutatásaival kapcsolatos vehemens támadását is ki kellett védenie Hermannak (1988, a beszélt nyelvi kutatásokról lásd a 398. oldalt). „Kifejezetten buta ember nem lehet nyelvész” című írásában Herman (1991) a magyar nyelvészet kívánatos módszertani és elméleti nyitottsága kapcsán többek közt ezt írta:

„Nem hiszek az egyelméletű, egymódszerű nyelvtudományban, ilyen sehol sincs, nálunk sem lehet, tulajdonképpen nem is volt igazán soha. Mégsem szélmalomharc az ilyen értelmű zártság ellen fellépni, mert vannak nem is hatástalan képviselői, s ma, amikor a szellemi élet bizonyos áramlatai az önmagukba tekintő zártságot, az »extra Hungariam non est vita« jelszó szelídített változatait tűzik zászlajukra, érdemes ezt a követelményt újból és újból hangsúlyozni. De – más tekintetben – érdemes a nyitottság igényét hangoztatni azokkal szemben is, akik a generatív nyelvtan előtti (vagy azon kívüli) nyelvészetet – bár hallomásból tudnak róla – hajlamosak a tudományelőtti törekvéseknek kijáró vállveregetéssel kezelni” (1991: 61–62).

Hermannak a generatív nyelvészekkel kapcsolatos, 1991-ben megfogalmazott kritikája kiállta az idő próbáját, elég ha Cseresnyési Lászlónak a Magyar Nyelvben 2009-ben publikált polémikus írására gondolunk.

Az MNSZV kutatás viszonylag jól haladt a 90-es években is, és Herman örömmel látta, hogy az *International Journal of the Sociology of Language* magyar számában (Kontra – Pléh eds 1995) több tanulmány is megjelent e kutatásról, és megérte még a záró kötet megjelenését is (Kontra szerk. 2003). Közben azonban a BUSZI fölött elkezdtek sűrűsödni a felhők.

1992-ben Herman velencei professzor lett, az Intézet pedig – külső kényszer hatására – átköltözött a Szentháromság utcából a Színház utcába, a Karmelita Kolostorba. A költözést követően a szociolingvista kutatók és kutatásaik egyre nehezebb helyzetbe kerültek, például a BUSZI felvételek lejegyzését, ellenőrzését és archiválását a kutatók nagyrészt saját lakásukban végezték, s ezért „az Intézet nem hogy nem fizetett semmit, de vezetői soha meg sem köszönték áldozatvállalásukat” (Kontra 2021: 29). De más körülmények is nehezítették a kutatásainkat.

Történt, hogy 1996-tól kezdődően az Akadémia akkori vezetése a működés-képtelenség széléről hozta vissza a kutatóhálózatot. Megkezdődött a kutatóhálózat konszolidációja: minden intézet munkájának kritikai vizsgálata, a kutatóhálózat átalakítása az „előre menekülés” érdekében, a működés megőrzése céljából (lásd Györffy et al. 2011 és Csomó et al. 2011). Az átszervezések következtében

megszabott konszolidációs létszámokkal az MTA a Pénzügyminisztérium követeléseinek tett eleget. Az erről az időszakról írt összefoglaló jelentésben olvashatjuk többek közt, hogy

„1997. január és április között a közgyűlés által kiküldött Konszolidációs Bizottság (az osztályelnökökkel kiegészítve) mind a 39 intézet helyzetét egyenként, az igazgató jelenlétében értékelte. A hetente több napot igénybe vett üléseken alaposan előkészített, de néha a szakmai féltést sem mellőző viták folytak. Így alakult ki az 1997. május 12-i közgyűlésre az Akadémia vezetésének álláspontja az intézethálózat jövőjéről” (Csomó et al. 2011: 1030).

A „szakmai féltést sem mellőző viták” idején, 1997 márciusában, osztályvezetőként megkaptam egy belső használatra készített iratot (Kilenctagú Bizottság, biz9tatd 1997.03.05), ami a társadalomtudományi intézetek átalakításáról szólt, s ami a nyelvtudományról a következőket mondta, idézem:

„A Nyelvtudományi Intézet kutatási profilján belül a hangsúlyt a magyar nyelvészeti, illetve az élőnyelvi kutatásokra kell helyezni. Ennek érdekében az Intézet és az egyetemi tanszékek közötti munkamegosztásban profiltisztítást kell keresztülvinni.

Az átalakulás lehetséges útjai:

- a) az általános nyelvészeti kutatások, illetve az Orientalisztikai Osztály áthelyezhető az ELTE keretébe megfelelő szaktanszékekhez illeszkedő önálló akadémiai kutatóhelyként;
- b) az Orientalisztikai Osztály akadémiai kutatóhelyként egyetemi tanszéki keretben folytatja munkáját.”

Ezt olvasva úgy vélhettük, hogy egyre mostohább sorsunk tán jobbra fordulhat. Reményeink azonban gyorsan elpárologtak, amikor egy hónappal később, az 1997. április 14-én datált Jelentés 30. oldalán immár ezt olvastuk:

„Nyelvtudomány

Az általános és elméleti nyelvészeti kutatások tapasztalatait fokozott mértékben kell kamatoztatni a magyar nyelvészeti, ezen belül az élőnyelvi kutatásokra. [...] Közgyűlési döntés nem szükséges.”⁵

⁵ Ehhez hozzáteszem, hogy akkoriban sem, tehát 1997–1998-ban sem mondta nekünk senki az Intézetben, hogy „fokozottan kellene kamatoztatnunk az általános és elméleti nyelvészeti kutatások tapasztalatait”. Egy akadémiai osztályülésen azonban könnyedén el lehetett fogadtatni egy ilyen desideratumot.

Huszonhét év elteltével, 2024 szeptemberében kíváncsi voltam, van-e valami írásos dokumentuma ennek a pálfordulásnak. Az Akadémiai levéltárban azonban gyakorlatilag semmi nyomot nem találtam, kivéve egy szűkszavú levelet, amit az I. Osztály akkori elnöke, Ritoók Zsigmond írt Glatz Ferenc MTA elnöknek 1997. március 19-én, mely szerint „Az Osztály elfogadhatatlannak tartja az általános és strukturális nyelvészeti osztálynak az ELTE keretébe való áttelepítését”.

Ennek a „szakmai féltést sem mellőző vitának” (ez a finom megfogalmazás valószínűleg Pritz Pál leleménye) semmi több írásos nyoma nincs. Herman azonban jól látta a mi gondjainkat, s akkor is megpróbált enyhíteni rajtuk, amikor az Intézet Tudományos Tanácsának elnökeként a 2000. február 1-én kelt jegyzőkönyvben megállapította, hogy

„Sajnálatos, hogy [az Alkalmazott nyelvészeti és] az Élőnyelvi osztályon rendkívül alacsony a rendszeresen ott dolgozók létszáma, egy-egy ambiciózus és fontos munkatervet néha csupán egy, más irányokban is elfoglalt kutató képvisel és így az ezeknek a munkáknak adott támogatás szinte csak szimbolikus. Helytállóak azok a kritikai megjegyzések is, amelyeket ellátottságuk tekintetében az osztályjelentések tartalmaznak, különösen áll ez az Élőnyelvi osztályra” (Kontra 2021: 29).

3. Herman József és a nyelvpolitika

Herman nyelvpolitikai, nyelvi tervezési írásai és tanári tevékenységének egy része is a tágan értelmezett szociolingvisztika körébe tartoznak, ezért ezekről is szólok néhány szót. Az elsők közé tartozott nálunk, aki nyelv, állam és politika összefüggéseit társadalmi felelősséggel és tudományos igénnyel vizsgálta. A legtöbb magyar nyelvessel ellentétben Herman értette, tudta, hogy a nyelvpolitika és a nyelvi tervezés fontos dolgok. Ez nyilvánvaló írásaiból is (pl. Herman 1985, Herman – Imre 1987, Herman 2000). Szépe György (1984, 2001) is tudta ezt, de se ő, se Herman nem volt képes megértetni, elfogadtatni a döntéshozókkal, hogy ezek az ügyek társadalmilag fontosak és a nyelvpolitikai döntések tudományosan megalapozhatók. Ilyen volt a magyar glóbusz az 1980-as években, és ilyen ma is, sőt: 2001 óta keleten a helyzet egyre fokozódik.

Természetes, és egyben nagyszerű vonása Hermannak, a tanárnak, hogy aspiránsvezetőként Adamik Bélával a Római Birodalom nyelvpolitikáját dolgoztatta fel (Adamik 2006).

És végül: ma már egyre kevesebben vagyunk, akik emlékszünk arra, hogy 28 évvel ezelőtt, 1997. május 9-én megjelent az Élet és Irodalomban egy Nyilatkozat, aminek első mondata így szólt:

„Alulírott magyar nyelvészek felemeljük szavunkat az ellen a javaslat ellen, hogy a magyar nyelvet rendeleti úton kell megvédeni egyes »károsnak«

ítélt folyamatoktól (közelebből az idegen szavak, fordulatok használatától).”

Ezt a nyilatkozatot 50-nél többen írtuk alá magyar nyelvészek, köztünk négy akadémikus is: Hajdú Péter, Herman József, Kiefer Ferenc és Papp Ferenc (lásd: Nyilatkozat).

4. Summa

Herman József nélkül megszületett volna a magyar szociolingvisztika? Igen, megszületett volna. De nem 1985-ben, hanem ki tudja, mennyivel később. És nem olyan lenne ma, 40 év elteltével, mint amilyen. Mert milyen a Kárpát-medencei magyar szociolingvisztika? Tematikailag is, elméletileg is, és módszertanilag is sokrétű, és egyre nagyobb figyelmet kelt a nemzetközi szociolingvisztikában is (ld. Kontra 2022).

A nemrég elhunyt William Labovról írta Paul Kiparsky, hogy kutatásaival segített ledönteni a szinkrón és a diakrón nyelvészet közötti tűzzáró falat (lásd William „Bill” Labov). A magyar nyelvészetben Herman József is ezen munkálkodott, s ma már jól látszik, hogy sikeresen.

Irodalom

- Adamik Béla (2006), *Nyelvpolitika a Római Birodalomban*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Bárcki Géza (1943), Jegyzetek a budapesti népnyelvről. *Magyar Népnyelv* 4: 71–89.
- Chambers, J. K. – Trudgill, Peter (1980), *Dialectology*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Cseresnyési László (2009), Még egyszer a kútról és a békáról. Gondolatok É. Kiss Katalin előadásának olvasása közben. *Magyar Nyelv* 105: 401–410.
- Cseresnyési, László – Kontra, Miklós (2024), Empirical linguistics: A cautious obituary. *Argumentum* 20: 276–286. <https://doi.org/10.34103/ARGUMENTUM/2024/16>
- Csomó István – Pritz Pál – Teplán István (2011), Az MTA kutatóintézeteinek konszolidációja, 1996–2001. In: Láng István (főszerk.), *Akadémia, a nemzet tanácsadója*. Tanulmánykötet Glatz Ferenc 70. születésnapjára. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. 1027–1040.
- Deme László (1988), Nyelviség, funkcionalitás, mikrotársadalmiság. *Magyar Nyelv* 84: 385–393.
- Györffy Béla – Márta Ferenc – Szász Zoltán (2011), Az akadémiai kutatóhálózat konszolidációja. Beszámoló az első szakasról, 1998. In: Láng István (főszerk.), *Akadémia, a nemzet tanácsadója*. Tanulmánykötet Glatz Ferenc 70. születésnapjára. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. 1017–1026.
- Herman József (1982), „Abban, amit nyújtunk, abban, amit külföldön keresnünk kell, a minőségi színvonal a kiválasztás lényeges alapja...” *Magyar Tudomány* 1982/12: 931–933.
- Herman József (1985), Nyelv, állam és politika. *Kritika* 1985/3: 3–5.

- Herman József (1988), Tájékoztató az MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatervéről. *Magyar Nyelv* 84: 393–400.
- Herman József (1991), Kifejezetten buta ember nem lehet nyelvész. In: Sz. Bakró-Nagy Marianne – Kontra Miklós (szerk.), *A nyelvészetről – egyes szám, első személyben. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest.* 55–62.
- Herman József (2000), Nyelvi tudat, nyelvi változás, nyelvi politika. *Magyar Tudomány* 2000/4: 385–396.
- Herman József – Imre Samu (1987), Nyelvi változás – nyelvi tervezés Magyarországon. *Magyar Tudomány* 1987/7–8: 513–531.
- Jelentés. A Konzolidációs Bizottság jelentése az MTA kutatóintézeteinek konszolidációjáról az Akadémia 1997. májusi Közgyűlésének. 1997. április 14. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. (34 oldalas füzet)
- Kilenctagú Bizottság, Belső használatra! biz9tatd 1997.03.05. A társadalomtudományi intézetek átalakítása. B/ A múlt örökségével, a mai kulturális folyamatokkal, filozófiával, pszichológiával foglalkozó társadalomtudományi intézetek.
- Kiss Lajos (2001), A Nyelvtudományi Intézet fél évszázada (1949–1999). (*Linguistica, Series C, Relationes* 12.) A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, Budapest. https://real-eod.mtak.hu/11968/1/LinguisticaSeriesC_12_2001.pdf
- Kontra, Miklós (1995), “No CARE-packages, please: We’re Hungarians”: The climate before, during, and after the birth of the Budapest Sociolinguistic Interview. In: Harlig, Jeffrey – Pléh, Csaba (eds), *When East met West: Sociolinguistics in the former Socialist bloc.* Mouton de Gruyter, Berlin – New York. 143–164.
- Kontra Miklós (2021), A Budapesti Szociolingvisztikai Interjú története. In: Kontra Miklós – Borbély Anna (szerk.), *Tanulmányok a budapesti beszédéről a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján.* Gondolat Kiadó, Budapest. 19–41.
- Kontra, Miklós (2022), Hungarian Sociolinguistics in the Carpathian Basin, 1985–2022. *Hungarian Studies Yearbook* 4/1. <https://sciendo.com/it/article/10.2478/hsy-2022-0003>
- Kontra Miklós (szerk.) (2003), *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon.* Osiris Kiadó, Budapest.
- Kontra Miklós – Borbély Anna (szerk.) (2021), *Tanulmányok a budapesti beszédéről a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján.* Gondolat Kiadó, Budapest. <https://nytud.hu/en/kiadvany/tanulmanyok-a-budapesti-beszedrol-a-budapesti-szociolingvisztikai-interju-alapjan>
- Kontra, Miklós – Pléh, Csaba (eds) (1995), Hungarian Sociolinguistics = International Journal of the Sociology of Language # 111. <https://www.degruyter.com/journal/key/ijsl/1995/111/html?srsltid=AfmBOootksDs68C39vi2SKgJGn5XhzTufGBgW9-Svo94j492Jg2lyhCVM>
- Nyilatkozat. *Élet és Irodalom*, 41/19 (1997. május 9.): 4. <https://web.unideb.hu/~tkis/nyilatk.htm>
- Pap Mária – Pléh Csaba (1972), Nyelvhasználat és társadalmi helyzet. Szociolingvisztikai vizsgálat hatéves fővárosi gyermekek körében. *Szociológia* 1/2: 211–234.
- Pap Mária – Szépe György (szerk.) (1975), *Társadalom és nyelv.* Szociolingvisztikai írások. Gondolat, Budapest.

-
- Pléh Csaba (1995), The beginnings of (western-style) sociolinguistics in Hungary: A personal account. In: Harlig, Jeffrey – Pléh, Csaba (eds), *When East met West: Sociolinguistics in the former Socialist bloc*. Mouton de Gruyter, Berlin – New York. 125–142.
- Réger Zita (1974), A lovári–magyar kétnyelvű cigánygyermek nyelvi problémái az iskoláskor elején. *Nyelvtudományi Közlemények* 76: 229–255.
- Shuy, Roger W. (1997), A brief history of American Sociolinguistics. In: Paulston, C. B. – Tucker, G. R. (eds), *The early days of sociolinguistics: memories and reflections*. The Summer Institute of Linguistics, Dallas, TX. 11–32.
- Szabolcsi Anna (1973), Nyelvszociológiai konferencia Nyíregyházán. *Magyar Nyelvőr* 97: 381–383.
- Szépe György (1984), Jegyzetek a nyelvi tervezésről és a nyelvpolitikáról. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* XV: 303–329.
- Szépe György (2001), *Nyelvpolitika: múlt és jövő*. Iskolakultúra, Pécs.
- G. Varga Györgyi (1968), *Alakváltozatok a budapesti köznyelvben*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- G. Varga Györgyi (1979), A regionális köznyelvek kutatásáról. In: Imre Samu (szerk.), *Tanulmányok a regionális köznyelvűség köréből*. Nyelvtudományi Értekezések 100. Akadémiai Kiadó, Budapest. 7–31.
- William „Bill” Labov (2025). <https://obits.goldsteinsfuneral.com/william-labov> [letöltés: 2025. november 20.]